

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

מטות מסעי תשס"ט פרשת שבוע

היש מוקדם ומאוחר בספר שופטים?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

ספור ההתנחלות בעבר הירדן תופס מקום חשוב בפרשיות האחרונות של ספר במדבר. בשבוע שעבר עסקנו בענינו של יפתח הגלעדי המופיע בהפטרת פרשת פנחס. מתי חי ופעל שופט זה? לשאלה זו הרבה מאוד "נפקא מינות" (לא נוכל לעסוק בהם השבוע).

לכאורה יפתח הוא השופט הכמעט יחיד שתקופתו מתוארת בפסוקים (נוסף לו רק עתניאל שהיה אחי כלב, כמפורש בכתוב ואם כך מסתבר מאוד, שהוא חי ופעל בתחילת תקופת השופטים). יפתח פונה אל מלך עמון וקובע:

"בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֻשְׁבוֹן וּבְבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבְבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל הָעָרִים אֲשֶׁר עַל יְדֵי אֶרְנוֹן שָׁלַשׁ מְאוֹת שָׁנָה וּמִדּוּעַ לֹא הִצַּלְתָּם בְּעַת הַהִיא" (שופטים י"א כו).

לפי זה יפתח הנהיג את ישראל לקראת סוף תקופת השופטים, שלש מאות שנה לאחר יציאת מצרים. קביעה שכזו גם מתאימה מאוד למיקומו בספר שופטים כאחד מהשופטים האחרונים.

מקובל שספר שופטים מסודר כרונולוגית לפי סדר הופעת השופטים. עיון בספר יכול להציע לנו, הסברים אחרים לסדר השופטים המופיעים בו. נציע שניים נוספים:

א. הספר מסודר לפי סדר גאוגרפי (נתייחס רק לשופטים שיש פירוט של פעילותם).

השופט הראשון הוא עתניאל בן קנז משבט יהודה, שהתנחל מירושלים דרומה. אחריו אהוד בן גרא משבט בנימין, ששכן צפונה לשבט יהודה. אחריו מופיעה בספר דבורה, שיושבת בהר אפרים ומסייעה לה ברק בן אבינועם הצפוני. השופט הבא הוא גדעון משבט מנשה ששוכן צפונית לשבט אפרים. (אבימלך בנו פועל גם הוא באזור צפון השומרון). אחריהם מופיע יפתח מעבר הירדן ואחריו שמשון משבט דן ששוכן גם בצפון הארץ וגם בשכנות, צפונה ומערבה לשבט יהודה שפתח את הרשימה.

ב. הספר מסודר לפי רמת השופטים וחשיבותם.

פותח את הרשימה עתניאל בן קנז שהשתתף גם בהליך קבלת התורה. הוא שייך, על פי פשט הפסוקים, לדור שקיבל תורה מסיני וחז"ל הוסיפו בשבחו:

"במתניתין תנא: אלף ושבוע מאות קלין וחמורין, וגזירות שוות, ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה. אמר רבי אבהו: אעפ"כ החזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפולו" (תמורה דף טז ע"א).

אחריו אהוד בן גרא שזכה להביא שמונים שנות שקט (גי' ל): "שהיה עוסק בתורה שנקראת חרב פיפיות" (מדרש תנחומא, פרשת ויחי סימן יד) ואפילו מלך מואב כבדו. אחריו, דבורה הנביאה, שהייתה מלמדת דיני ישראל או אפילו דנה בבית הדין בגלל דרגתה הרוחנית (רא"ש שבועות פ"ד סי' ב). אחריה בא גדעון, הוא אומנם איננו גדול בתורה, אבל מסגנן על עם ישראל, יושב עם אביו בליל הסדר ודורש בסיפור יציאת מצרים כמבואר במדרש:

"ואמר ר' יהודה בר שלום ליל פסח היה אותו הלילה שאמר לו ואיה כל נפלאותינו, היכן הם הפלאים שעשה האלהים לאבותינו בלילה הזה, והכה בכוריהם של מצרים והוציא משם ישראל שמחים, וכיון שלמד סנגוריא על ישראל, אמר הקב"ה דין הוא שאגלה אני בכבודי עליו, שנאמר ויפן אליו ויאמר לו לך בכחך זה" (ילקוט שמעוני שופטים רמז סב). בנו אבימלך מופיע כמושב אחריו. אחר כך מגיע תורו של יפתח, שחז"ל הגדירוהו: "שהיה רש בתורה כגורפו של שקמה" (תנחומא בחוקותי סימן ה). אחרון בתור הוא שמשון, שחז"ל דרשו בגנותו: "שמשון הלך אחר עיניו" (סוטה דף ט ע"ב), ובעצם רק הושיע את ישראל אבל לא הנהיג אותם. אם כך הסדר הוא ברור מלמעלה למטה.

אם אכן נבחר באחד משני ההסברים שהצענו, תפתח הדלת לטענה שיפתח הגלעדי הושיע את ישראל ונלחם בנחש העמוני בתחילת תקופת השופטים. ממילא פעל בסמוך לפרשית "פלגש בגבעה" שם מפורש בכתוב, כי פנחס בן אלעזר הנהיג את העם מבחינה רוחנית. מאורע עצוב זה התרחש, על פי סדר עולם רבה, בתחילת תקופת השופטים. מכך אנו מבינים מדוע חז"ל קשרו בין פנחס הכהן הגדול לבין יפתח וטענו כי פנחס נענש היות ולא מחל על כבודו כדי להציל את בת יפתח, זאת אף על פי שאין רמז לכך בכתובים.

אם כך נשאלת השאלה, מדוע מציין יפתח כי יהודים גרים בגלעד זה שלש מאות שנה. נתרץ ונאמר כי הוא מתחיל למנות את תקופת ההתיישבות מהרגע שבניו של מנשה עוד בהיותם במצרים, כבשו שטחים בגלעד וקראו להם שמות.

אם כך מצאנו שוב כי אחד הכללים החשובים במקרא הוא "אין מוקדם ומאוחר". גם זה בא ללמדנו כי הזמן הוא חלק בלתי נפרד מהבריאה ולא מסגרת על יקומית.

לע"נ אהרון (רוני) ז"ל בן יחזקאל
וחנה צדיק הי"ו, נלב"ע כ"ז בתמוז

לע"נ רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל
נלב"ע ט' כסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.yeshiva.org.il

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

כ- כו' תמוז, בבא מציעא עח-פד

שומר על משכון

הרב עופר לבנת

השבוע בדפי הדף היומי הגמרא דנה רבות בדיני שומרים, ובעיקר בדיני שומר חנם ושומר שכר. ההבדל העיקרי ביניהם הוא ששומר חנם חייב לשלם רק במקרה שפשע בשמירה, ואילו שומר שכר חייב לשלם גם במקרה שהחפץ אבד או נגנב. נשאלת השאלה, אדם שנותן הלוואה ולוקח משכון להבטחת הלוואה, מה מעמדו ביחס למשכון, כשומר חנם או שומר שכר? המשנה (פ עמוד ב) קובעת שאדם המלווה ולוקח משכון הוא שומר שכר על המשכון. לכאורה, קביעה זו תמוהה, שהרי אדם הנותן הלוואה עושה טובה לחברו ואינו מקבל שום שכר מכך, ומדוע שיחשב שומר שכר על המשכון? הגמרא (פא עמוד ב- פב עמוד ב) דנה בכך ומעלה כמה הסברים, והראשונים נחלקו להלכה כיצד לפסוק.

הרי"ף (נא עמוד א) פוסק כדעת רב יוסף. לדעת רב יוסף, כל מקום שאדם מקיים מצווה בשמירה, הוא מוגדר כשומר שכר. הסיבה לכך היא שבשעה שאדם עוסק במצווה הוא פטור ממצוות אחרות. אם יבוא עני לבקש צדקה בזמן שהשומר עסוק בשמירה על החפץ, הוא יהיה פטור מלתת לו. לפי רב יוסף זה נחשב כשכר על השמירה. לכן, אדם שמצא אבידה ושומר עליה מוגדר כשומר שכר כיוון שהוא מקיים מצווה בשמירה. גם אדם שנותן הלוואה מקיים מצווה ולכן בזמן שהוא עסוק בשמירה על המשכון הוא פטור ממצוות אחרות ולכן הוא מוגדר כשומר שכר.

התוספות (פב עמוד א ד"ה נימא) חולקים על הרי"ף וטוענים שאין הלכה כרב יוסף. העובדה שאדם מקיים מצווה בשמירה איננה סיבה מספקת להגדיר אותו כשומר שכר. לפי שיטתם, באופן עקרוני המלווה ולוקח משכון מוגדר כשומר חנם. הסיבה שהמשנה הגדירה אותו כשומר שכר היא משום שכאשר אדם לוקח משכון כנגד הלוואה, זה נחשב כאילו התנה עם הלווה שאם המשכון יאבד או יגנב, הוא יפסיד מהחוב את ערך המשכון. אם המשכון הוא שווה ערך לכל החוב הוא יפסיד את כל החוב, ואם פחות אז הוא יפסיד רק כנגד ערך המשכון.

הנפקא מינה בין התוספות לרי"ף היא במקום שהמשכון שווה יותר מהחוב. לפי הרי"ף, המלווה מוגדר כשומר שכר על כל המשכון, ואם המשכון ייגנב או יאבד הוא גם יפסיד את חובו וגם יצטרך לשלם את העודף. אולם, לפי התוספות, על מה שהמשכון שווה יותר מהחוב המלווה מוגדר כשומר חנם, ולכן הוא מפסיד רק את חובו אך אינו צריך לשלם מעבר לכך. המחבר (חושן משפט סימן עב סעיף ב) פסק כדעת הרי"ף, אך הרמ"א הביא גם את דעת התוספות והכריע שמספק אין להוציא ממנו.

סיכום: מלווה שלוקח משכון מוגדר כשומר שכר על המשכון. לפי הרי"ף, גם אם המשכון שווה יותר מהחוב המלווה מוגדר כשומר שכר על כולו. לפי התוספות, רק עד סכום החוב המלווה מוגדר כשומר שכר, אך על מה שהמשכון שווה יותר מהחוב הוא מוגדר כשומר חנם.

שער לדין

המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

אין שליח לדבר עבירה

הרב אוריאל אליהו

כלל ברזל במשפט העברי הוא – "אין שליח לדבר עבירה". התורה חידשה דין שליחות – יכול השליח לקנות, למכור לגרש ולקדש ושאר פעולות למען משלחו, וחלות המעשה תחול על המשלח. אף על פי כן, אם השליחות היא לבצוע עבירה, בטל החידוש ואין המעשים או התוצאות מיוחסים למשלח.

יש לדון במקרה שבו נשלח השליח לעשות פעולה שאין בה עבירה ואיסור בהכרח, אבל הוא עשה אותה בדרך אסורה, אם יש כאן דין "שלליחות".

דוגמא לדבר מצינו בדין השולח שליח לגרש את אשתו וגרשה השליח נגד רצונה, בעל כרחו. ידוע שרבו גרשום מאור הגולה התקין והחרים שאסור לגרש אשה בעל כרחו. נחלקו בזה האחרונים. לדעת ה"נודע ביהודה" (חלק אהע"ז מה"ק סי' עה) כיוון שזהו מעשה עבירה ואין שליח לדבר עבירה, בטלו הגירושין והרי היא עדיין אשת איש לכל דבר. לעומתו, סובר "קצות החושן" (שו"ע חו"מ סי' קפב ס"ק ב) שהאשה מגורשת. וטעמו שהרי לא שלחו לגרש בעל כרחו,

והשליח מעצמו עשה עבירה, אמנם אם שלחו ואמר לו שיגרשה בעל כרחו בזה מודה הוא ל"נודע ביהודה" שבטלה השליחות.

ראיה לדבר הביא בעל "קצות החושן" מגנב ששלח שליח לטבוח את השור את השה שגנב. במשנה למלך (הל' גניבה פ"ג), פסק שאם שלחו שישחוט בשבת אין שליח לדבר עבירה ואין זה נחשב שהגנב שחטו, לכן פטור הגנב מתשלומי ד' וה'. אבל אם שלחו לשחוט, והוא מעצמו שחט בשבת חשוב שלוחו של הגנב, וישלם הגנב ד' וה'.

ניתן להסביר את מחלוקתם של בעל "קצות החושן" ובעל ה"נודע ביהודה" ע"פ טעם ההלכה, ש"אין שליח לדבר עבירה". בגמרא (קידושין מב ע"ב) הובא ההסבר שהמשלח טוען כלפי השליח, למה שמעת בקולי הרי ידוע הכלל "דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין", דהיינו שלא היה לשליח לשמוע למשלח ולכן המשלח פטור.

לדעת רש"י (בבא מציעא י ע"ב) טעם זה נשאר למסקנה, ואילו לדעת הריטב"א (קידושין שם) סובר זוהי דרשה ללא טעם, לכן גם כשלא מתקיים הטעם הנ"ל אין שליח לדבר עבירה.

יתכן וה"נודע ביהודה" סובר כדעת הריטב"א, לכן כל שנעשתה עבירה בשליחות לא חידשה התורה דין שליחות. לעומתו בעל "קצות החושן" סובר כרש"י ולכן כל שלא ידע או רצה המשלח שתיעשה שליחותו בעבירה, השליחות בתוקף. זאת אע"פ שהאחריות על העבירה היא על השליח.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים.

בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: רשת בתי הדין "ארץ חמדה – גזית"

טלפון: 077-2158215 פקס: 02-5379626

BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

שו"ת במראה הבזק

(מותוך ח"ז)

Israel

ישראל

תמוז תשס"ט

עסקה בין לקוחות בחנותו של המוכר

השאלה:

האם לשני אנשים שנפגשו בעומדם בתור לחלפן הכספים וגילו שלכל אחד יש את המטבע שחבירו מעוניין בו מותר לקיים עסקה ישירה ביניהם ובכך לחסוך את העמלה שלוקח החלפן או שיש בכך גזל?

תשובה:

- העורך עסקאות ישירות עם לקוחות בחנותו של החלפן בלא רשותו באופן שיטתי עובר על האיסור החמור של יורד לאומנותו של חברו¹.
- במידה ומדובר במקרה חד פעמי, אם שני הלקוחות כבר מצויים בתוך החנות, אף שאין כאן גזל מן התורה יש כאן גזל מפני דרכי שלום^{2,3}.
- במידה והאפשרות לקיום העסקה איננה תולדה של חנותו של החלפן⁴ הדבר מותר⁵.

¹ במסכת בבא בתרא דף כא: מובא:

'אמר רב הונא: האי בר מבואה דאוקי ריחיא, ואתא בר מבואה חבריה וקמוקי גביה, דינא הוא דמעכב עילויה, דא"ל: קא פסקת ליה לחיותי.'

טענת 'פסקת לחיותי' משמעה - 'פגעת במקור הפרנסה שלי'. טענה זו לא שייכת כאן מכמה טעמים, העיקרי שבהם הוא שכיום כל בני המדינה נחשבים כבני אותה העיר ונפסק שכן אותו המבוי לא יכול לעכב על חברו. ועוד שלא מדובר כאן אלא במעשה חד פעמי.

אומנם מי שיסחור כך באופן שיטתי ולא באופן חד פעמי, מעבר לבעיה החוקית שבדבר, יעבור גם על דין זה, אף שגם הוא בן אותה העיר, שכן הוא מחליף במחירים שאין דרך להתחרות בהם משום שהוא לא זקוק להוצאות עבור החזקת חנות (וראה עוד בעניין זה בשו"ת במראה הבזק ח"ה סימן קכ).

² במשנה בגיטין נט: מובא:

'עני המנקף בראש הזית - מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום.'

כלומר שכאשר אדם טיפס על עץ זית והיכה בו כדי שיפלו ממנו הזיתים, אף שלא ביצע מעשה קניין גמור באותם הזיתים (ואין כאן מקום להאריך בשאלה זו) – אם יבוא אדם אחר וינצל את טרחתו וייקח לעצמו את הזיתים תקנו חז"ל שיחשב גזלן כדי שלא יבואו אנשים לידי מריבה. דין זה נפסק להלכה בשו"ע חו"מ סימן שע סעיף ה.

על פי דין זה הבין המהרי"ק ובעקבותיו המהרש"ל ב"ם של שלמה' (קידושין פ"ג סימן ב) והחת"ס (חו"מ סימן עט) שבמצבים מסויימים ניצול הטרחה של השני יש בה גזל מפני דרכי שלום.

על דין זה קשה מהגמרא מסכת בבא בתרא דף נד:

'אמר רב יהודה אמר שמואל: נכסי עובד כוכבים הרי הן כמדבר, כל המחזיק בהן זכה בהן; מ"ט? עובד כוכבים מכי מטו זוזי לידיה אסתלק ליה, ישראל לא קני עד דמטי שטרא לידיה, הלכך הרי הן כמדבר, וכל המחזיק בהן זכה בהן.'

בלא להיכנס לפרטי הסוגיא, היוצא הוא שבמצב שישאל נתן כסף לגוי עבור קרקע הקרקע יצאה מרשות הגוי ועוד לא נכנסה לרשות הישראל. נוצר 'ואקום' שכל מי שרוצה יכול להיכנס אליו. נחלקו שם הראשונים אם במידה ואכן אדם אחר זוכה בקרקע עליו לשלם לישראל הראשון את הכסף ששילם לגוי או לא. דעת הרא"ש שם שלא צריך לשלם. לאור זאת שבדין עני המהפך בחררה סבר כר"ת הבין הרא"ש שכיוון שמדובר בהפקר אין כאן אף דין המהפך בחררה ואינו נקרא אפילו רשע.

מכאן קשה על דיננו שכן גם שם טרח הישראל הראשון בכך שניסה לקנות מן הגוי את הקרקע ושילם עליה את שווייה, ואעפ"כ כתב הרא"ש שלא נקרא אפילו רשע!

לכן חילק המהרש"ל בין טרחה שטרח האדם בגופו כעני המנקף בראש הזית לבין השקעה כלכלית. החת"ס סיים שחלוקה זו אינה חדה והיא נתונה לעיני הדין. לענייננו נראה שהקמת חנות ושיווקה היא טרחה מרובה בכל קנה מידה. אומנם עדיין היה מקום להסתפק אם הטרחה תימדד באופן כללי או ביחס לאותו לקוח בודד. אומנם בעני המנקף בראש הזית לא מצאנו חלוקה בין מי שלוקח לו את כל הזיתים לבין מי שלוקח רק זית אחד. לכן גם בנידון דידן אף שלא ניתן לומר שהייתה טרחה מרובה כדי לזכות בלקוח הבודד, כיוון שהייתה טרחה כלפי מכלול הלקוחות נראה שיש כאן בעיה של גזל מפני דרכי שלום. אומנם דין זה מסוייג בכך שניכר וברור שהטרחה היא זוכה בדבר, שכן יסוד הדין הוא 'דלא ליתי לאנצויי', אם כן כאשר לא היה ברור שיצליח הטרחה לזכות בדבר - חשש זה לא קיים ולא נאמר הדין. לכן חילק החת"ס בין מצב שהלקוח כבר בתוך החנות והמחיר אותו ידרוש המוכר מוסכם על הקונה שאז אכן יש כאן גזל מפני דרכי שלום, לבין מצב שהוא עוד לא בתוך החנות או שקציצת הדמים לא ברורה.

³ לדעת הרב נחום רבינוב'ץ' ההיתר הוא רחב יותר. לשיטתו כל עוד אחד הלקוחות לא הגיע לדוכן ההחלפה אין איסור על אדם אחר לשכנעו באופן חד פעמי לקיים עימו עסקה ישירה. נימוקו הוא שכאשר לקוח מגיע לחלפן, כל עוד לא נדבר עימו, אין החלפן יודע מה מהות העסקה בה מעוניין הלקוח. שכן ייתכן שמעוניין לקנות מטבע זר וייתכן שמעוניין למכור מטבע זר. חוסר בהירות שכזה גורם לכך שלא ניתן לראות כאן גזל מפני דרכי שלום ולא עני המהפך בחררה.

⁴ כך שאין כאן חשש לניצול טרחתו של החלפן.

⁵ במסכת קידושין (נט). מובא שעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה נקרא רשע.

על פי דין זה למד ר"ת (שם בתוד"ה עני) ונפסק בשו"ע (חו"מ סי רלז סעיף ב):

'אסור למלמד להשכיר עצמו לבעל הבית שיש לו מלמד אחר בביתו.'

הדבר אסור על אף שלבעל הבית עצמו מותר לפטר את המלמד אם הוא מעוניין דווקא במלמד השני (שם). נמצאנו למדים שכאשר יש שני צדדים שמעוניינים בעסקה ביניהם אסור לגורם שלישי להתערב בעסקה אף אם הוא מציע עסקה טובה יותר.

נראה שדין זה דומה לדיננו שכן גם כאן המטבע בה מעוניינים הן החלפן והן הלקוח הראשון נמצאת בידי הלקוח השני, וכן להיפך. ביחס לכל לקוח החלפן מהפך לקנותה על ידי כך שפתח חנות, ופרסם אותה ובכך הביא אנשים לחנותו (ראה שם בתוס' בבארו את הדין של מצודות הדגים בהסברו השני, ובתוס' המקביל בב"ב כא: בהסברו הראשון בעניין זה). לכן המשכנע כל אחד מהלקוחות לקיים עסקה שלא עם החלפן נקרא רשע.

אומנם ידועה מחלוקת רש"י ור"ת במסכת קידושין (דף נט). שלדעת רש"י דין עני המהפך בחררה קיים אף בחררה של הפקר אולם לדעת ר"ת לא נאמר במציאה ובחררה של הפקר. יסוד העניין לדעת ר"ת הוא שהשני נקרא רשע כיוון שיכול להשיג את אותה החררה במקום אחר, לכן אם לוקח דווקא את זה שכבר היפך בה הראשון לקנותה – נקרא רשע. במידה ולא ניתן לזכות בחררה דומה, אין כלפיו טענה. להלכה הרמ"א (חו"מ רלז, א) פסק כר"ת, והסמ"ע (שם סק"ח) והנתי' למדו מדברי השו"ע שגם הוא הכריע כדעת ר"ת. עוד כתב שם הרמ"א: 'וכן אם קונה דבר אחד ובא חבירו ויוכל לקנותו בזול שאינו מוצא לקנותו כך במקום אחר הוי כמו מציאה ויוכל לקנותו כל זמן שלא זכה בו הקונה'. כלומר שאף כשלא מדובר במציאה ממש אלא בהזדמנות חד פעמית' גם כן אין דין עני המהפך בחררה. אומנם הש"ך במקום מעיר שהרמב"ן חולק.

נראה שהמקרה דנן תלוי במחלוקת זו כיון שגם כאן לא מדובר בהפקר, מאידך, האפשרות למצוא קונה המעוניין להחליף בלא עמלה היא הזדמנות חד פעמית.

יש להעיר שהיה מקום לומר שכל זאת כאשר נודע ללקוחות זה על זה בדרך מקרה ולא מחמת היותם בחנותו של החלפן. במידה ונודע ללקוחות אחד על השני רק מתוך העובדה שמצאו עצמם בחנותו של החלפן, לכאורה אין לומר שמצאו מציאה. אדרבה, החלפן הוא זה שהודיע להם על המציאה בכך שפתח חנות ופרסם אותה וזימן אליה אנשים המעוניינים להחליף כספים! במצב כזה היה מקום לומר שאף ר"ת יודה. האם כאשר אדם מצא מציאה וסיפר לחבירו הטוב על כך שמצא מציאה ועומד לזכות בה, ואותו חבר שומע על כך ורץ לזכות בה לפניו לא יודה ר"ת שחבר זה נקרא רשע?!

אומנם סברא זו קשה מהגמרא מסכת בבא בתרא דף נד:

'אמר רב יהודה אמר שמואל: נכסי עובד כוכבים הרי הן כמדבר, כל המחזיק בהן זכה בהן; מ"ט? עובד כוכבים מכי מטו זוזי לידיה אסתלק ליה, ישראל לא קני עד דמטי שטרא לידיה, הלכך הרי הן כמדבר, וכל המחזיק בהן זכה בהן.'

בלא להיכנס לפרטי הסוגיא, היוצא הוא שבמצב שישאל נתן כסף לגוי עבור קרקע הקרקע יצאה מרשות הגוי ועוד לא נכנסה לרשות הישראל. נוצר 'ואקום' שכל מי שרוצה יכול להיכנס אליו. נחלקו שם הראשונים אם במידה ואכן אדם אחר זוכה בקרקע עליו לשלם לישראל הראשון את הכסף ששילם לגוי או לא. דעת הרא"ש שם שלא צריך לשלם. לאור זאת שבדין עני המהפך בחררה סבר כר"ת הבין הרא"ש שכיוון שמדובר בהפקר אין כאן אף דין המהפך בחררה ואינו נקרא אפילו רשע.

האם אדם זה פחות גרוע ממי שתאירנו קודם שמנצל את העובדה שחבירו מצא מציאה כדי לזכות בה?, הרי כאן חבירו הוא זה שיצר את המציאה!

על פי זה אין לחלק ואף המקרה דנן יהיה תלוי במחלוקת הרמ"א והש"ך הנ"ל.

אומנם ברמ"א שם מובא עוד :

יוכל זה לא מיירי אלא כשכבר פסקו הדמים שביניהם ואין מחוסרין אלא הקניין, אבל אם מחוסרין עדיין הפסיקה, שהמוכר רוצה בכך והקונה רוצה יותר מותר לאחר לקנותה.

מצד אחד מוכח ברמ"א שאף אם הצד השלישי יציע הצעה שכדאית יותר למוכר יחשב עני המהפך בחררה. מצד שני סייג דינו בכך שכבר הושוו בעניין הדמים.

אולם בפת"ש שם (סק"ג) כתב (בשם הפרישה) לחלק בין מצב ששני הצדדים מתמקחים כדרך הסוחרים וסביר להניח שאם לא יתערבו יגיעו לעמק השווה, שאז גורם שלישי שמתערב נחשב עני המהפך בחררה, לבין מצב שכל אחד אמר את דרישותיו ונפרדו בלא שהגיעו להסכמה, שאז אף שייתכן שאחר כך יחדשו את המשא ומתן ויגיעו לעמק השווה, כעת מותר לצד שלישי להתערב. לאור זאת נראה היה לומר שכל מי שנכנס לחנותו של החלפן נמצא בהתחלת הדיון עם החלפן שכן בכך שהחלפן פרסם את חנותו והביא את הלקוח אליה הוא כבר מהפך לקנות את המטבע שנמצאת אצלו, וכן לרוב מי שנמצא בחנות מבצע את העסקה עם החלפן. אומנם, במקרה שהלקוחות עדיין לא בחנות לא נראה שניתן לומר שהחלפן כבר מהפך בחררה, הן משום שעדיין לא ידוע מה שער החליפין של החלפן והן משום שאין הכרח לומר שיכנסו לחנות מסוימת בדווקא. ולכן הם עדיין 'פתוחים להצעות' ולא 'ניצודו' ברשתו של חלפן מסויים.

לדעתו של הרב נחום רבינוביץ' אף כאשר הלקוחות כבר מצויים בתוך החנות, כל עוד אחד מהם לא הגיע לדוכן ההחלפה לא ידוע למוכר מה תהיה מהות העסקה ביניהם שכן לא ידוע לו אם הלקוח מעוניין לקנות או למכור מטבע זר, ולכן אין כאן בעיה של עני המהפך בחררה, והדבר מותר.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ'
הרב ישראל רוזן

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'-ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש!!!

שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת!

מחיר מבצע לששת הכרכים 360 ₪ במקום 480 ₪

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

